

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNE ÖNERİLER

Yaşı ne olursa olsun özel yetenekli çocukların yetenek, ilgi ve kapasitelerini geliştirmek için ailelere büyük görevler düşmektedir. Aşağıda sıralanan öneriler özel yetenekli çocukların okulda, evde ve tüm yaşamı boyunca önemli hedefler başarmalarına katkıda bulunacaktır.

“Birey” Olarak Görmek ve Birlikte Etkinlikler Yapmak

Ailelerin, özel yetenekli çocuklarının yetenek, ilgi ve kapasitelerini en üst noktada kullanmaları konusunda onları çok iyi anlamaları ve olumlu bir şekilde yönlendirmeleri için birlikte vakit geçirmeleri ve oyunlar oynamaları gerekmektedir. Evde oluşturulan aile ortamında, çocukların bireysel olarak kendisinin benimsediğini ve sadece kendisinin bir insan olarak değer verildiğini bilmeleri kendilerini gerçekleştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Ailelerin özel yetenekli çocuklarını desteklemesinde bir önemli nokta da, aile bireylerinin çocukla zenginleştirilmiş etkinlikler paylaşmasıdır. Aileler çocuklarının ilgi alanlarına göre müze gezisi, resim sergileri, tiyatro, konser, bilim merkezi ziyaretleri, tarihi yerler ziyaretleri vb. etkinlikler vasıtasıyla zihinsel uyarımlarla karşılaştırarak onlara yardımcı olabilirler.

Düşünmeden Hareket Etmek

Genellikle özel yetenekli çocuklar akıllarına gelen ilk düşüncüyü bütün yönlerini düşünmeksizin ifade eder veya bir fikir hakkında ani değer yargıları oluştururlar. Alternatifleri ve çeşitli olası taraflarının sonuçlarını göz önüne almaktan çok aklına ilk gelen düşüncüyü kabul edebilir veya varsa önerilerini sunabilirler. Bir görev veya oyuna başlamadan önce kuralların açıklanması için ona soru sorarak, bir problemin çözümü için bir plan üzerinde konuşarak, alternatif problem çözme stratejileri keşfetmelerini sağlayarak çocuğunun bu dürtülerini kontrol etmeyi öğrenmelerine yardımcı olabilirler.

Çocukların Merak Duygularının Desteklenmesi

Özel yetenekli çocukların önemli özelliklerinden biri meraktır. Yetişkinler çocuklarının sorularını cevaplamakta bazen zorlanabilirler. Böyle durumlarda çocuğa karşı tepkisiz kalmak yerine, çocuklarının gereksinimini karşılayacak başka çözüm yolları bulmalıdırlar. Örneğin; kitaplardan, ansiklopedilerden, dost ve uzman kişilerden yararlanabilirler. Böylece çocuklarda “niçin” sorusunun yerleşmesi sağlanmış olacak ve yaşam boyunca sürekli daha iyiyi, gerçeği arama çabaları için zemin hazırlanmış olacaktır.

İyi Birer Dinleyici Olmak

Anne-babalar iyi birer dinleyici olarak çocuklarına destek olmalıdırlar. Çünkü bu tür çocuklar, düşüncelerini, değerlendirmelerini, çıkardıkları sonuçları yaşitlarına oranla anne-

babalarına daha fazla aktarma ihtiyacı içindedirler. Özel yetenekli çocuklar gün boyunca birçok bilgi toplarlar. Analiz ve değerlendirmelerini yaparak, topladıkları bu bilgilerin tam bir özümlemesini yapma amacıyla, öğrendiklerini paylaşma, aktarma ihtiyacı duyarlar. Anne-babalar çocuklarını dinleyerek bu bilgilerini toparlamalarına fırsat vermiş olurlar. Konuştukça daha fazla bağlantı kurma, açık kalan noktaları ortaya çıkarma, çözümlere ulaşma fırsatları yaratılmış olur.

Gelişim Alanlarının Aynı Hızda Gelişmediği Gerçeği

Özel yeteneklilerde bütün gelişim alanlarının aynı hızda gelişmediği gerçeği unutulmamalıdır. Çoğu kez zihinsel gelişim sosyal ve duygusal gelişimden daha ileridedir. Anne-babaların çocuklarının bu ileri zihinsel düzeylerinden haberdar olmalarında ve çocuklarıyla bu düzeyde etkileşime geçerek uyarıcı zihinsel bir çevreye olan gereksinimlerini karşılamalarında yarar vardır. Bunun tersi bir durumda çocuklarının duyacağı endişe ve kırıklığı ancak bu şekilde önleyebilirler.

Anne-babalar çocuklarının sosyal düzeylerini yargılamak, zihinsel gelişimlerini değerlendirirken kullandıkları yüksek kriterlere başvururlarsa, çocuklarına iç çatışma ve gereksiz gerginlik için zemin hazırlamış olabilirler. Aynı şekilde, anne-babalar çocuklarının duygusal gelişimlerini değerlendirirken de bu tutumlarını sürdürür ve duygusal yönden onların gerçektekinden daha olgun olduklarını düşünürlerse, çocuklarının duygusal bakımdan kaldıramayacakları sorun ve durumların yükü altında bırakabilirler. Zekâ düzeylerinin yüksek olmasının, büyürken karşılaşacakları sorunların çözümünde onlara artı bir özellik kazandırmayacağını ve onların hâlâ çocuk olduklarını akıllardan çıkartmamalıdır.

Mükemmeliyetçilik

Özel yetenekli çocuklar ilgi alanları ve duygusal konularla ilgili olarak mükemmeliyetçilik arayışı içindedirler. Çoğu kez bu alanlarda kendilerine koydukları standartlar anne-babalarının, öğretmenlerinin ve toplumun standartlarının çok üstündedir. Bu durumda anne-babaların çocuklarına olan sevgilerinin, onların üretkenliklerinden, başarılarından ayrı olarak, yani herhangi bir koşula bağlı olmaksızın daima var olduğunu tekrarlamalarında ve bunu çocuklarına hissettirmelerinde yarar vardır. Böylece onların benlik saygılarını, 'sevgiye değer bir varlık' şeklinde yapılandırmalarına yardımcı olabilirler.

Anne-babalar her alanda mükemmeliyetçilik arayışı içinde olmak yerine, kendileri için gerçekten önemli olan etkinliklerde bu arayışa girmelidirler. Çocuklarının hiçbir kimsenin her alanda mükemmel olamayacağı gerçeğini anlamalarına ve kendilerine öncelikler koymaları gerektiğini kavramalarına yardımcı olmalıdırlar.

Anne-babalar başarısızlıkla karşılaşınca, kendilerini cezalandırmak yerine, enerjilerini gelecekteki başarılarına odaklamalıdırlar. Kendilerini yanlışlarıyla kabul eden bir yetişkin modelini çocuklarına örneklemelidirler. Eğer çocuklar anne-babalarının ara ara mükemmeliyetçi olmayan örnekler sergileyen bireyler olarak görmezler, yanlışların insan doğasının doğal bir parçası olduğu şeklinde bir açıklamayla karşılaşmazlar ve yanlışlardan ders almaları konusunda yetişkinlerden yardım görmezlerse, kendi yanlışlarını kabullenme konusunda tabii ki zorlanırlar.

Mükemmeliyetçilik eğilimlerini anne-baba kabul etmeli ve çocuklarının hayal kırıklığını anlayışla karşılamalıdır. Kendilerinin de zaman zaman bu duyguya kapıldıklarını ve nasıl baş ettiklerini çocuklarıyla paylaşmalıdırlar.

Anne-babalar çocuklarının ilk atımları başarısız olsa da, mücadeleyi bırakmamaları için onları cesaretlendirmelidirler. Deneye deneye hedeflerine daha yakınlaşacaklarını, yüksek standartlara ulaşmalarının zaman ve çaba gerektireceğini onlara hatırlatmalı ve yaşamdan örnekler vermelidirler.

Çift işlevli sosyal etkileşim

Anne-babalar gelişim evrelerine göre çocuklarının sosyal gelişimlerini desteklemelidirler. Eğer özel yetenekli çocuğa yaşitlarıyla etkileşim içinde olma fırsatı verilmezse, sosyalleşme açısından uyumsuzluk beklenebilir. Çoğu zaman özel yetenekli çocuklar yalnız çocuklar olarak karşımıza çıkarlar. Onların yalnızlığı koşulların bir ürünüdür. Yalnızlık öğrenilmiş bir davranıştır ve nedenleri çeşitlidir. Temelde, çocuğun kişisel gereksinimleri ve toplumun baskısı arasındaki çatışmadan kaynaklanır.

Anne-babalar çocuklarının bu alanda sorunlar yaşamamaları için, onların zihinsel düzeyde iletişim kuracakları ve aynı zamanda da sosyal etkileşim içinde olacakları bir arkadaş grubuna sahip olmaları konusunda imkânlar oluşturmalarıdır. Eğer bu iki işlevi aynı arkadaş grubu karşılayamıyorsa, o zaman iki farklı arkadaş grubuna gereksinim vardır. Gruplardan biri zihinsel yönden bu tür çocukları tatmin edebilmeli, özel yetenekliliğin getirdiği yükü hissettirmemeli ve onların paylaşım ve özdeşim içinde olabilecekleri, kendilerine benzer yaşitlarından oluşmalıdır. Diğer taraftan özel yetenekli çocukların, izciliği, bilim–doğa kamp yaşamını ve sporu içeren sosyal yaşlarına uygun grup etkinliklerine de gereksinimleri vardır. işte aileler bu çocukların küçük yaşlardan itibaren zihinsel ve sosyal yönden gereksinimlerini karşılayacak bir arkadaş çevresi yaratmakta başarısız olurlarsa, arkadaşları tarafından farklı ve acayip olarak damgalanabilirler. Böyle bir damgalanmayı içselleştirme riski taşıyan bu çocukların toplumdaki kopma olasılıkları artar.

Harekete dayalı becerilerin geliştirilmesi

Anne-babaların, gelişim evrelerine uygun olarak, çocuklarının psiko-motor becerilerinin gelişimini de teşvik etmelerinde yarar vardır. Hareket becerilerinin, üstünlerde beklenen düzeyde gelişmediğine sık rastlanır. Çünkü anne-babalar genellikle zihinsel üstünlüğün üzerinde dururlar ve spor, oyun için gerekli basit harekete dayalı becerilerin geliştirilmesi için fırsat yaratmazlar. Bunun sonucunda da çocuklar gülünç duruma düşmemek amacıyla, çeşitli spor ve oyunları denemekte isteksiz kalırlar ve normal yaşitlarıyla ortak bir noktada buluşma olasılıklarını azaltırlar. Anne ve baba olarak, özel yetenekli çocuğa yapabileceğiniz en büyük yardım özel yetenekli çocuğun diğerlerinden farklı olmadığını kabul etmek olacaktır. Yalnız onlar çeşitli yönlerden daha şanslıdırlar. Özel yetenekli çocuklarda diğer çocuklara benzediklerinden nasıl diğer çocukların oynamalarına, üst başlarını kirletmelerine, eğlenmelerine izin veriliyor, bunları hoş görüyorsak, aynı şeyleri özel yetenekliler için de hoş görmemiz gerekir. Yaşından ileri zekâ düzeyinde diye 1-2 yaş büyüğünün davranışlarını beklemek doğru olmayacaktır.

Etkili Bir Sınava Hazırlık Süreci

Aileler, “mutlaka şu puanı alacaksın” diye özel yetenekli çocukların üzerine baskı yapmamalıdır. Onları diğer çocuklardan üstün görerek aşırı stres yaşamalarına izin vermemelilerdir. Onları yapabilecekleri kadarıyla kabul etmeli ve onlara bunu hissettirmelidirler.

Haksız eleştiriler ve ümit kırıcı cümlelerden kaçınmalı ve başkalarıyla kıyaslamamalıdır. Aileler sevgilerini koşullara bağlı olmadığını hissettirerek yapamadıklarına değil, yapabildiklerine odaklanmalıdırlar. Kaç yanlışı olduğu yerine kaç doğrusu olduğunu sormalıdırlar. Özel yetenekli çocuklar diğer çocuklara göre daha fazla duygusal özelliklere sahip olduklarından sınav sürecinde çocukların duygusal seyrini daha dikkatle takip edilmelidir. Başarılarının sadece bugüne ait değil, eğitim yaşamının başından bu yana süregelen detaylarla bağlantılı olduğunu aileler unutmamalı ve sınavların yaşamlarında bir “son” değil, “ara bir kesit” olduğunun farkında olmalıdırlar. Özel yetenekli çocuklar saatlerce oturup ders çalışmaktan sıkılmaktadır. Aileler sürekli onlardan ders çalışmamalarını beklememeli; farklı sosyal alanlarda gelişmelerine imkân vermelidirler.

Program ve Plan Oluşturmak

Bireylerin kaygı ve huzursuzlukları, programları önceden plânlayarak ve bunu uygulayarak biraz daha azaltılabilir. Büyük olasılıkla ailedeki yetişkinler birbirinden “Şu kitabı yerine koy.”, “Hadi şimdi alışverişe gidiyoruz” gibi anlık yönergeler yerine “Saat 3’te alışverişe çıkmak zorundayım.” gibi içinde emir bulunmayan ve bilgi barındıran yönergeler duymaktan hoşlanırlar. Bu durumda aile, benzer formdaki cümleleri kendi çocuğu için de kullanmalıdır. Örneğin; bir yerden ayrılmak gerektiğinde anne şöyle bir cümle kurarak çocuğun kendi davranışlarını ayarlamasını sağlayabilir: “Ayrılmadan 10 dakika önce sana haber vereceğim”.

Düzenli olmak veya olmamak

Özel yetenekli çocuklar, her zaman düzenli ve tertipli olmayabilir. Dağınıklık ve karışıklık için geliştirdikleri özel bir toleransları vardır. Odalarında yarı tamamlanmış projeler, lego şehirler, pul koleksiyonları ve pek çok farklı ilgi alanına dair eşyalar vardır. Ödev kâğıtlarının temiz ve düzenli olarak verilmesi bu çocuklar için öncelikli öneme sahip şeyler arasında sayılmaz. Benzer bir şekilde odalar da bu kurala katılır. Aslında derli toplu olmanın standardı kişiden kişiye değişmektedir. Üstün yetenekli/zekâlı çocuklar genellikle eşyalarını atmaktan nefret ederler. Örneğin, güzel bir kaya parçasını nerede, nasıl ve ne zaman bulduklarını çok net hatırlamakla birlikte ertesi gün okula götürmek zorunda oldukları kitabı bulmaları uzun bir süreyi alabilir. Ailelerin bu noktada çocuğun haklarına saygı göstermesi gerekir.

Düzenli olma becerilerini geliştirmede ailelerin verecekleri destek çok önemlidir. Örneğin, aileler haftalık ya da aylık “Neleri saklamak istiyorum?” oturumları düzenleyebilirler. Çocuğun okula ait birtakım notlarını ya da onun için önemli olan pek çok şeyi atmak istememesi doğaldır. Bununla birlikte aile, bu notları belli bir konu başlığı altında düzenli tutmasını ve her birinin belli bir konu başlığı altında dosyalanıp özel yerlerde saklamasını sağlayabilir. Düzeni sağlamak için kutulardan, dosyalama sistemlerinden yararlanılabilir. Üzerindeki etikete konu adı veya numara veren çocuk, bunları düzgün bir şekilde saklamalıdır. Ayrıca okul yaz tatiline girdiğinde aile tekrar “Bu sene hakkında neler

hatırlamak istiyorum?” oturumu düzenlemelidir. Geçmiş yıla ait ne tür belgelerin saklanacağı ve hangilerinin atılacağı hakkında çocuğun bir karara varması gerekmektedir. Proje çalışmalarının bir portfolyo içinde saklanması sayesinde, ileride öğretmenlerin onu daha iyi değerlendirmesine olanak tanıyacak bir sistem de kurulmuş olur. Çocuğun eşyalarını saklamak için kutulardan yararlanılacaksa onun yaratıcılığını kullanarak kutuyu bir sanat eseri hâline dönüştürmesine olanak verilebilir.

Sağlıklı Bir Uyku

Bazı zamanlarda çocuk kendini duyuşsal uyarın bombardımanına tutulmuş gibi hissedebilir. Çocuğu bu duyğudan kurtarmak için onun rahatlaması sağlanmalıdır. Söz gelimi evde daha sessiz ve sakin bir köşeye gitmesi için yönlendirilmelidir. Anne babalar evlerinde çocuğun huzurlu olabileceği özel bir yer hazırlamalıdır. Üstün zekâlı çocuklar, özellikle görme, ses ve çevreden gelen pek çok uyarana oldukça hassastır. Doğadan, müzikten ve renklere derin bir şekilde etkilenirler. Çocuğu kişinin göremediği ufak noktaları ve ayrıntıları onlar yakalayabilir. Güven ve huzur veren bireylerle olmaya gereksinimleri vardır. Bazı çocuklar, uykuya dalmada problemler yaşayabilirler. Bunun sebebi de zihinlerinin aşırı yüklenmesidir. Bazen, hemen uykuya dalarlar fakat gecenin bir yarısında zihinleri pek çok güzel düşüncelerle dolu olarak uyanırlar. Bu gibi durumlar için aile, çocuğun baş ucunda kayıt cihazı bulundurabilir. Böylelikle ertesi gün bu harika fikirlerini kaybetmeyeceğini ya da unutmayaacağını bilen çocuk, rahatlamış bir şekilde uykusunu sürdürecektir.

Özgüven kazanmasını sağlamak

Bazı özel yetenekli çocuklar, yeni şeyler denemeye çekinirler; yanlış yapmaktan, hatalı olmaktan, aptal durumuna düşmekten çok fazla korkarlar. Diğer çocukları yeni şeyleri gerçekleştirirken gözlemlemeyi tercih ederler. Model alarak öğrenmeyi benimserler. Başarısız olmaya karşı aşırı bir korku geliştiren bu çocuklar kendini daha rahat ve iyi hissetmesi konusunda aileden destek almaya ihtiyaç duyarlar. Bir şeyi ilk denemede yapamamak, utanılacak ve başarısız sayılacak bir durum değildir. Başarısız olmak, ya da hata yapmak, hiçbir zaman insanı güvenilmez bir kişi yapmaz.

Ailenin bu gibi durumlarda olumsuz konuşmalardan kaçınması gerekir. “Bu, asla işe yaramayacak.” gibi cümleler, çocuğun kendi hayal gücünü kullanmasını engeller. Ailenin çocuğun ortaya çıkardığı işi takdir etmesi gerekmektedir. “Bunu başarmak için gerçekten çok çaba sarf ettiğini görebiliyorum.” gibi cümlelerle çocuğu cesaretlendirmek gerekmektedir. Çocuğa her zaman, denemesi ve sonuçta ne olduğunu görmesi için fırsatlar verilmelidir.

Özetlemek gerekirse;

- Çocuğunuza zengin bir çevre oluşturun. Eğitici oyuncaklar, spor yapma imkânı, müze, tiyatro veya botanik gezileri gibi.
- Çocuğunuza kitap okuyun. Zaman zaman okuduğunuz hikâyeyi bir yerinde keserek, ondan tamamlamasını isteyin.

- Çocuğunuza düşündürücü sorular sorun. Mesela, “Eğer insanlar uçabilse ne olurdu? Eğer bütün arkadaşlarına küssen ne yapardın? Eğer yağmur yağmasa ne olurdu?” gibi.
- Ondan gördüğü ya da seçtiği bir hayvanın resmini yapmasını isteyin. Daha sonra bu resme yeni parçalar ekleyerek hayali bir hayvan çizip çizemeyeceğini sorun.
- Çocuğunuzdan çevresindeki olaylar hakkında tahminde bulunmasını isteyin. Örneğin: “Bu çocuk neden kızgın olabilir? Sence filmde bundan sonra ne olacak?”
- Çok değişik bir yemek pişirmek için ondan fikir isteyin.
- Çocuğunuzun düşüncelerini dinlemek için ona zaman ayırın.
- Fikirlerini asla eleştirmeyin. ‘Çok saçma, çok mantıksız, bu yanlış’ gibi onun üreticiliğini öldürebilecek ifadeler kullanmayın.
- Örnek alabileceği yetişkinlerle görüşmesi için ortam sağlayın.
- İlgiyerini pekiştirin, önüne yeni ilgi alanları açın.
- Çocuğunuzun yaparak ve yaşayarak öğrenmesini sağlayın. Mesela, onu hayvanat bahçesine götürüp, hayvanlar ve özellikleri hakkında bilgi verebilirsiniz.
- Yaşına uygun sorumluluklar verin.
- Zihinsel başarılarını aşırı derecede vurgulamayın.
- Ürettiği şeyleri sergileme imkanı verin.
- Özel bir çocuğa sahip olan anne-baba çocuğun merakını engellememeli; çocuk, kendi yolunu bulmaya çalışırken onu durdurmamalıdır.
- Çok yönlü gelişimi özendirme, sözel ve sayısal becerileri, mantık ve akıl yürütmeyi, ilişkilendirebilme, iletişim gibi sosyal becerileri, değerleri ve yaratıcılığı dengeli büyümeyi sağlayacak biçimde desteklemek gerekir.

Yukarıda belirtilen önerilerin tümünü uygulamanın güç olduğunu düşünebilirsiniz. Önerilerin tümünü uygulamak zorunluluğu duymayın. Ancak tüm önerileri uygulayamasanız da uygulayabildikleriniz çocuğunuzun o kadar sağlıklı bir birey olabilmesi için mutlaka etkili olacaktır.

Kaynakça:

Dağlıoğlu, H.E. ve Alemdar, M. "Üstün Yetenekli Bir Çocuğun Ebeveyni Olmak". *Kastamonu Eğitim Dergisi*. c:18, sayı:3, s:849-960.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Özel yetenekli Çocuklar Aile Kılavuzu

Milli Eğitim Bakanlığı MEGEP Çocuk Gelişimi ve Eđitimi Üstün Zeka ve Özel Yetenekli Çocuklar